

STUDIECENTRUM VOOR ECONOMISCH EN SOCIAAL ONDERZOEK

VAKGROEP ARBEIDSECONOMIE

BASISINKOMEN EN ARBEIDSAANBOD

S. Késenne en P. Van Durme *

Rapport 89/229

april 1989

* Deze paper maakt deel uit van een onderzoeksrapport aan het I.P.E., Brussel, en kadert in het Project "Van Loonarbeid naar Basisinkomen", gefinancierd met Maystadt-kredieten van het Speciaal Fonds voor Onderzoek (K.B. 22.04.85).

Universitaire Faculteiten St.-Ignatius

Prinsstraat 13 - 2000 Antwerpen

D/1989/1169/05

S A M E N V A T T I N G

In deze bijdrage wordt een poging ondernomen om de aanbodseffecten op de arbeidsmarkt te achterhalen, die het gevolg zijn van de instelling van een basisinkomen. Vooraf wordt deze problematiek in het breder kader geplaatst van een algemene reallocatie van tijd door de werknemer-consument. Hierbij wordt aangetoond dat een basisinkomen op de arbeidsmarkt een verschuiving teweeg brengt van routine jobs naar meer boeiende banen en naar informele en huishoudelijke werkzaamheden.

In een empirisch deel wordt vervolgens een overzicht gegeven van de bestaande schattingsresultaten in arbeidsaanbodmodellen en van de effecten van tax-transfer systemen, met bijzondere aandacht voor de experimenten in de Verenigde Staten met de Negatieve Inkomensbelasting. In een laatste paragraaf wordt ingegaan op de resultaten van een empirisch onderzoek bij de gehuwde vrouw in de Antwerpse regio en op het impact van een basisinkomen op hun arbeidsaanbod.

1. INLEIDING

Uitkeringssystemen als een basisinkomen of een negatieve inkomensbelasting roepen bij economen heelwat problemen op m.b.t. de aantasting van de werkprikkel en het arbeidsaanbod. Een basisinkomen, losgekoppeld van enige arbeidsprestatie, en gekoppeld aan een verhoogde belastingsdruk zou vooral bij secundaire inkomenstrekkingen in gezins- of samenlevingsverband een aanzienlijke afname in arbeidsparticipatie of in werktijd tot gevolg hebben. Dit zou productie en welvaart in die mate aantasten, dat elk behoorlijk basisinkomen onbetaalbaar wordt.

In deze bijdrage wordt een poging ondernomen om de aanbodseffecten van een basisinkomen te achterhalen. Hiertoe is in de eerste plaats een empirische studie opgezet van het arbeidsaanbod van de gehuwde vrouw in de Antwerps regio. Ook al is er in de internationale literatuur reeds heel wat empirisch materiaal verzameld m.b.t. het arbeidsaanbod en de effecten van tax-transfer programma's, dan blijft evenwel te achterhalen of in België, hic et nunc, de bevolking op een gelijkaardige manier reageert. Niettemin wordt, als vergelijkingsbasis, een bondig overzicht verschafte van de bevindingen terzake in andere landen.

Vooraf echter trachten we aan te tonen dat in de discussie omtrent de economische effecten van een basisinkomen meer elementen aan bod dienen te komen dan enkel het negatieve aanbodseffect op betaalde arbeid. Deze ongenueanceerde stellingname is mede het gevolg van de gebruikelijke benadering van dit probleem in de economische theorie. Met een aangepaste zgn. Becker-Lancaster benadering kan worden aangetoond dat een basisinkomen ingrijpende gevolgen heeft voor het arbeids- en consumptiepatroon in de economie.

In paragraaf 2 worden enkele numerieke simulatie-resultaten van het aangepaste model gepresenteerd. Het weze benadrukt dat deze simulatieresultaten enkel een illustratieve waarde hebben, en dat hieraan weinig of geen werkelijkheids-waarde kan worden toegekend. Deze simulaties hebben enkel tot doel te illustreren dat de conventionele benadering een aantal positieve effecten van de introductie van een basisinkomen verbergt, die wel tot uiting komen in een o.i. meer verantwoorde aanpak.

Paragraaf 3 geeft een overzicht van de voornaamste empirische resultaten, die in de economische literatuur van het arbeidsaanbod zijn terug te vinden. De aandacht gaat hierbij vooral naar de invloed van uitkeringen en inkomenstransferten enerzijds en een verhoogde belastingsdruk anderzijds. Niet zonder belang zijn in dit verband de resultaten van de groots opgezette Amerikaanse experimenten met Negatieve Inkomensbelasting. Hoewel de vergelijking met een basisinkomen niet helemaal opgaat, zijn de bevindingen van de onderzoeken toch richtinggevend.

De bespreking van het eigen onderzoek voor de Antwerpse regio is weergegeven in paragraaf 4. Hierin wordt, via een empirisch model van het arbeidsaanbod voor gehuwde of samenlevende vrouwen in het Antwerpse kiesarrondissement enerzijds, en via een rechtstreekse bevraging van deze categorie anderzijds, het effect onderzocht van een basisinkomen op de arbeidsbereidheid.

2. BASISINKOMEN EN ANDERS GAAN LEVEN

a. Een Ander Model

Om een aantal minder bestudeerde effecten van de invoering van een basisinkomen te kunnen achterhalen, is een simulatie uitgevoerd met een eenvoudig economisch model, dat het keuzegedrag van het individu beschrijft.¹

Dit model, in tegenstelling tot de conventionele aanbodmodellen, laat aan de gemiddelde (of representatieve werknemer) de keuze zijn beschikbare tijd te verdelen tussen het uitvoeren van betaalde arbeid, opgesplitst naar boeiende jobs en routine jobs, en tussen informeel werken en consumeren.

Daarbij is uiteraard rekening gehouden met de beperking dat om te consumeren consumptiegoederen (of -diensten) nodig zijn, die ofwel moeten worden gekocht op de markt, ofwel zelf worden geproduceerd via informele huishoudelijke werkzaamheden. Om goederen te kopen is geld nodig, dat kan worden verdiend door betaalde arbeid te verrichten, met de keuze tussen een boeiende baan of een routine job.

Er wordt verondersteld dat boeiende banen minder goed betaald zijn dan de routine jobs; anders zou immers niemand meer, bij een vrije keuze, bereid zijn een minder boeiende baan te nemen. Informeel werken wordt eveneens verondersteld aan de uitvoerder meer bevrediging te schenken dan de routine job, maar de opbrengst, per uur besteed aan informeel werk is ook lager. De opbrengst van informeel werken bestaat uit het geld dat op de consumptieuitgaven kan worden uitgespaard, omdat een aantal goederen en diensten zelf, via informele huishoudelijke werkzaamheden, worden voortgebracht.

Een belangrijk element in het consumptiepatroon van de bevolking betreft het aantal goederen en diensten dat wordt gebruikt of verbruikt per uur, per dag of per week. Dit kan, in een overvloedsmatenschap, als een maatstaf worden gehanteerd voor de jachtigheid van het leven en/of het materialisme van de consumptie. Het gehanteerde model laat toe het effect van een basisinkomen op dit element van het consumptiepatroon te meten.

¹ In bijlage is de specificatie van het gebruikte model gegeven.

Een laatste belangrijk kenmerk van het model is dat, m.b.t. de financierbaarheid van een basisinkomen, ook met enkele dynamische effecten van de invoering rekening wordt gehouden. De meeste ons bekende pogingen om de kosten van het systeem te becijferen, zijn te statisch en verwaarlozen rekening te houden met de effecten, die een basisinkomen op de economie uitoefenen. In dit model wordt de financiering van het belastingsvrij basisinkomen verzekerd door een hogere belastingsdruk op het totale loon- en niet-looninkomen. Dit inkomen, dat de belastingsbasis vormt, kan, door de invoering van het basisinkomen, worden verhoogd of verlaagd, omdat het individu zijn werk- en consumptiepatroon aanpast. In dat geval zal een lagere of hogere belastingsdruk nodig zijn om dezelfde belastingsinkomsten voor de overheid te genereren.

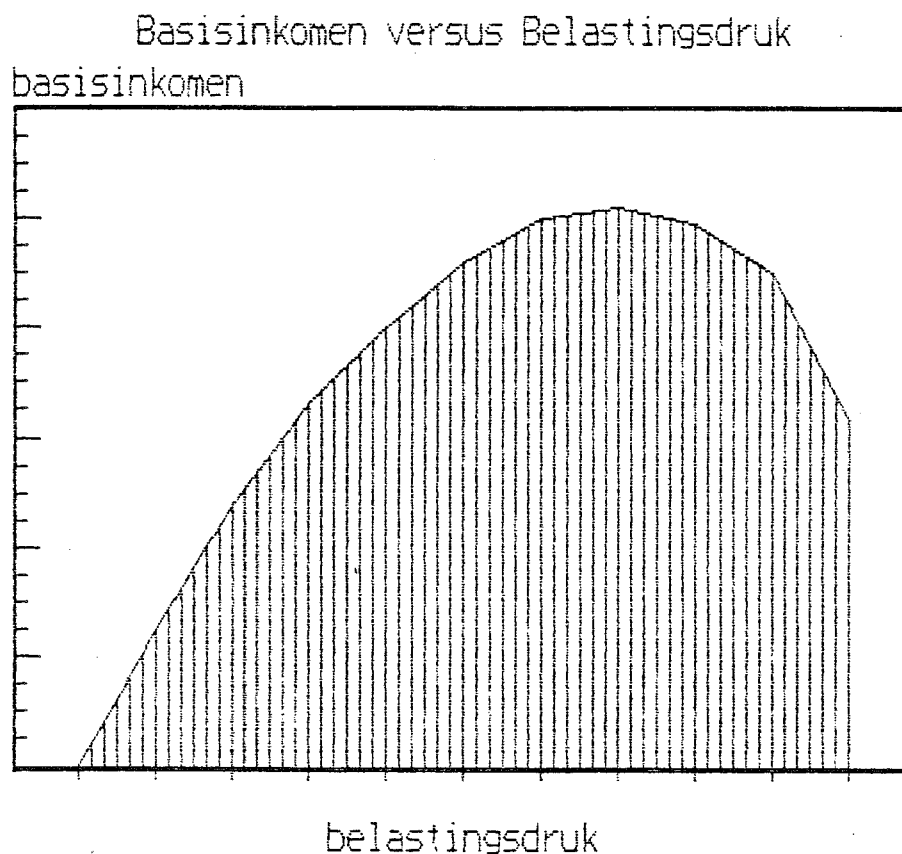
De simulatie, die met het hoger beschreven model is uitgevoerd, is slechts een eenvoudige oefening met louter illustratiewaarde. De specificatie van het model is erg eenvoudig gehouden, en aan de parameters van het model zijn *a priori* waarden toegekend, die min of meer in overeenstemming zijn met de bevindingen van de empirische studies.

Als voorbeeld wordt een representatief individu genomen, actief op de arbeidsmarkt, dat een basisinkomen ontvangt en volledig vrij is zijn keuzes m.b.t. werken of consumeren te wijzigen. Het systeem van basisinkomen, dat in de simulatie werd gebruikt, bestaat eenvoudig uit een universele belastingsvrije uitkering; een maandelijks constant bedrag dat aan het betrokken individu wordt uitgekeerd. Dit basisinkomen wordt gefinancierd met een bijkomende belasting op het totale inkomen, looninkomen of niet-looninkomen. De bijkomende gemiddelde belastingsdruk is zo gekozen, dat het betrokken individu precies hetzelfde beschikbaar inkomen heeft als voor de invoering van een basisinkomen. In feite treedt er dus enkel een wijziging op in de samenstelling van zijn inkomen; nl. een verschuiving van looninkomen naar niet-looninkomen. (een nuloperatie voor het overheidsbudget)

b. Basisinkomen en Belastingsdruk

Een eerste resultaat van de simulatie is de relatie tussen de hoogte van het basisinkomen en de bijkomende belastingsdruk om deze uitkering te financieren. Hierbij zijn alle effecten op arbeidsaanbod, tijdsverdeling en consumptiepatroon, die hierna worden beschreven, reeds ingecalculeerd. In figuur 1 is dit verband weergegeven.

FIGUUR 1.

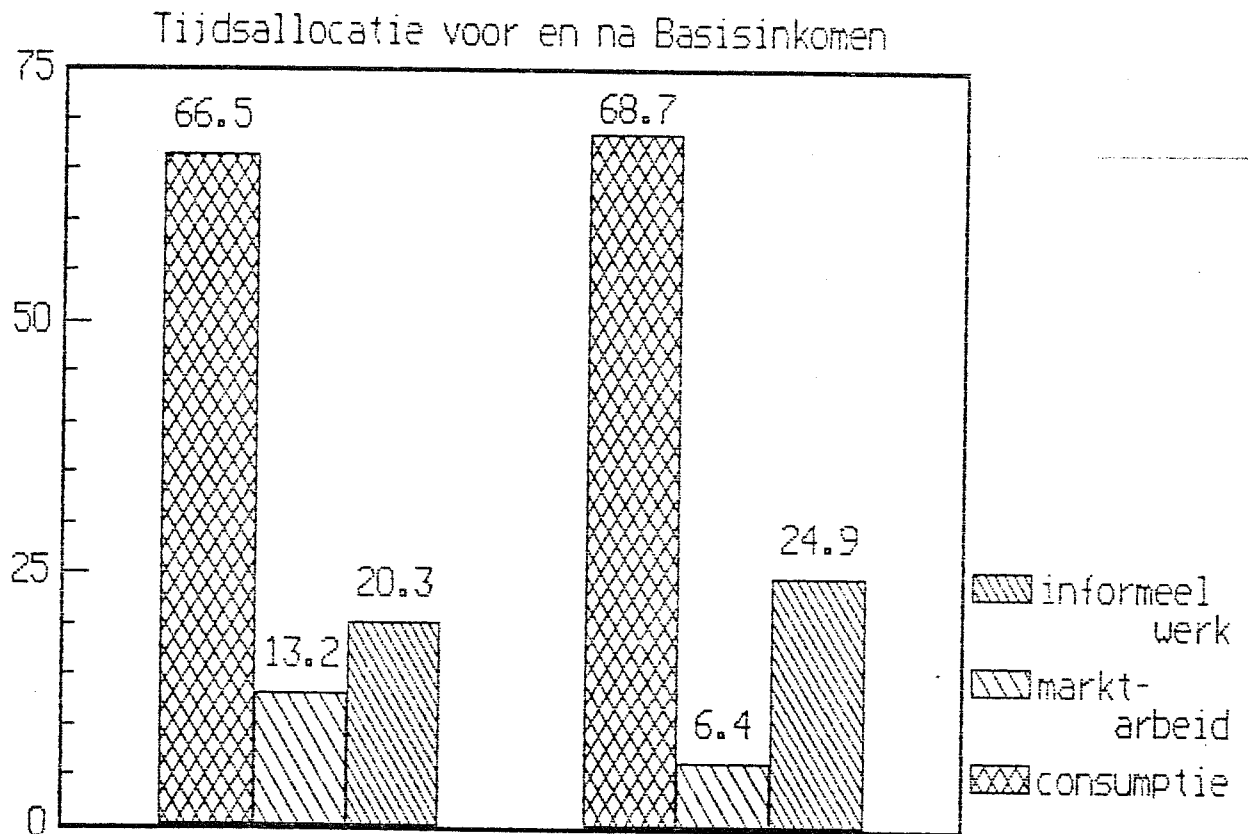

In deze voorstelling verschijnt, zoals verwacht, een variante van de zgn. Laffercurve. Het model geeft aan dat er een maximum bedrag van basisinkomen is dat, binnen de gestelde hypothesen, nog net financierbaar is. Een hoger bedrag zou zulke negatieve effecten op het aanbod van marktarbeid tot gevolg hebben, dat een hogere belastingsdruk tot steeds kleinere belastingsopbrengsten leidt.

b. Basisinkomen en Arbeid

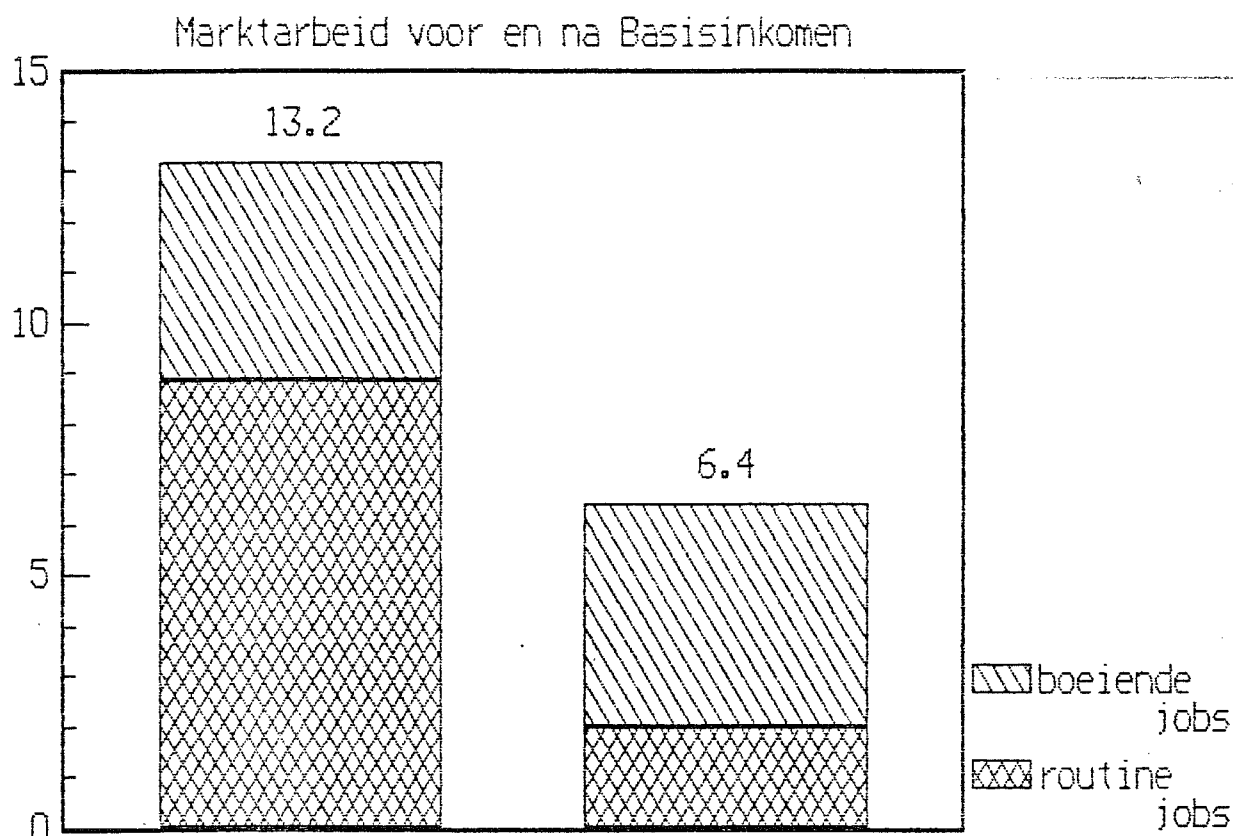
Uitgaande van het maximaal financierbaar geacht basisinkomen in tabel 1, geeft het model aan hoe dit individu zijn beschikbare tijd heralloceert over routine arbeid, boeiende arbeid, informeel werken en consumeren. De figuren 2 en 3 tonen de tijdsverdeling over deze categorieën voor en na de invoering van een basisinkomen.

FIGUUR 2.

De nieuwe tijdsindeling resulteert duidelijk in een reductie van het aanbod van marktarbeid. De tijd, besteed aan informeel werk daarentegen neemt toe. Als gevolg van beide evoluties daalt de totale tijd besteed aan marktarbeid en informeel werk in beperktere mate. De daling in het aanbod van betaalde marktarbeid wordt dus voor een groot deel gecompenseerd door een forse stijging in informele werkzaamheden. Een andere belangrijke vaststelling is dat er een verschuiving optreedt in het arbeidsaanbod van saaie routine jobs naar meer boeiende banen. Opvallend is dat enkel het arbeidsaanbod voor routine jobs terugloopt, terwijl een grotere belangstelling opteedt voor de boeiende jobs, ook al worden deze heel wat minder betaald.

FIGUUR 3.

De tijd besteed aan consumptie neemt toe als gevolg van een basisinkomen. Deze toename betekent evenwel geen verhoging van het aantal consumptiegoederen, maar wel het besteden van meer tijd aan dezelfde of zelfs een kleinere hoeveelheid goederen en diensten. (cfr. infra)

c. Basisinkomen en Consumptie

Ook het consumptiepatroon blijft onder invloed van een basisinkomen niet onaangeroerd. Hierbij gaat het niet zozeer over welke goederen en diensten worden geconsumeerd, dan wel

hoeveel produkten per tijdseenheid worden verbruikt. De sterk toegenomen economische welvaart in de Westerse wereld, vaak gemeten aan de toename van het gemiddelde reële loonpeil, heeft het ongewenste neveneffect dat de relatieve prijs van de tijd is gestegen. Deze stijging van de tijds-kost komt tot uiting in de het toenemend tijdsgebrek, waarmee de meeste mensen worden geconfronteerd. Als tijd schaars en dus duur geworden is, wegens de sterke toename van de bestedingsmogelijkheden ervan in een welvarende maatschappij, zal een rationeel handelend individu van zoveel mogelijk consumptiegoederen en -diensten op een zo kort mogelijke tijd willen gebruik maken. Het blijkt inderdaad dat de laatste dertig jaar de beschikbare hoeveelheid vrije tijd veel minder snel is toegenomen dan de beschikbare hoeveelheid goederen en diensten, die elk om een deel van de schaarse tijd staan te dringen.

Dit fenomeen biedt een verklaring voor de toenemende jachtigheid van het moderne leven met alle gekende nadelige gevolgen vandien. Dit hoge levenstempo zou kunnen worden gemeten aan de hand van de verhouding tussen de hoeveelheid goederen en de tijd, besteed aan de consumptie ervan. Een toename in deze verhouding weerspiegelt echter niet alleen het toegenomen levensritme, maar kan tegelijk ook een groeiende materialistische ingesteldheid verraden, in de zin dat het individu steeds meer materiële rijkdom om zich heen verzamelt om van zoveel mogelijk tegelijkertijd te kunnen genieten.

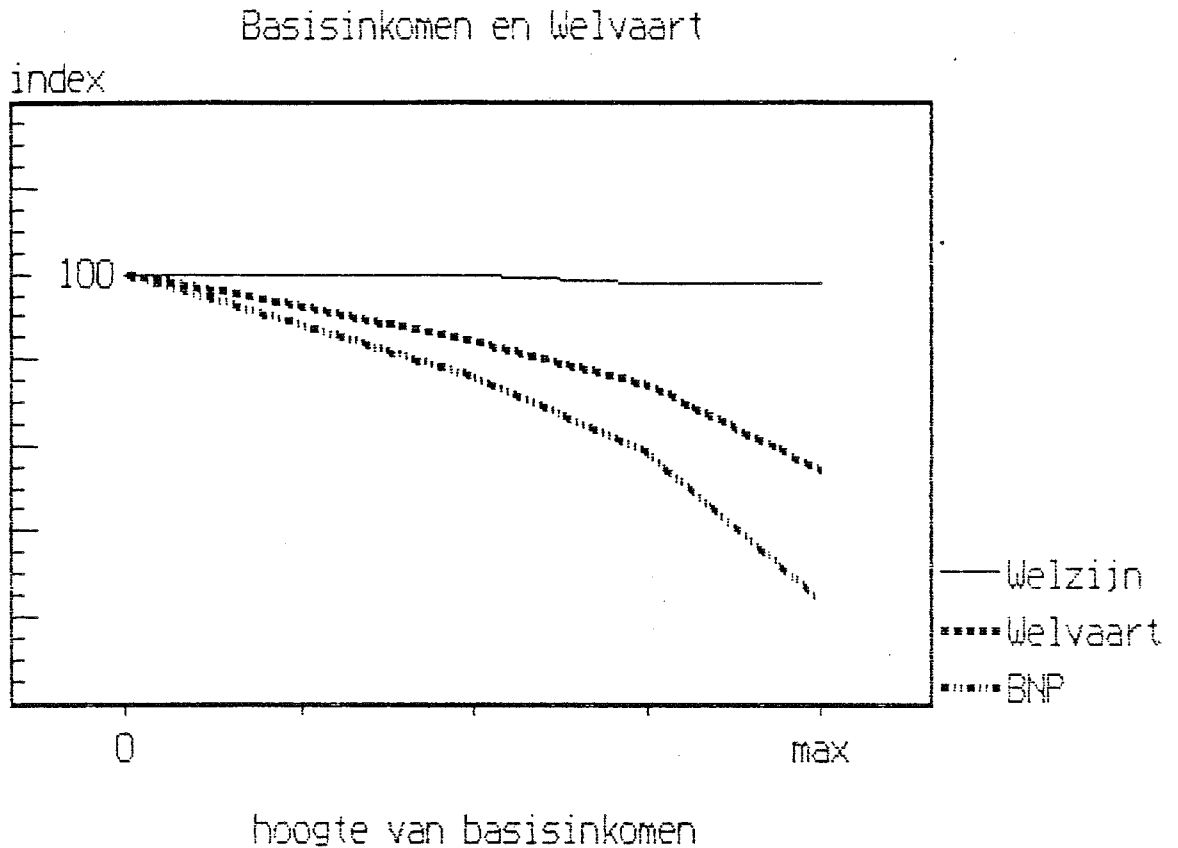
Betekent dit dat enkel een terugkeer naar de armoede een uitweg biedt voor dit probleem van tijdsgebrek en van een stresserende jacht op materiële welvaart ?

De uitgevoerde simulatie met het aangepaste model toont aan hoe een basisinkomen precies deze te hoog opgelopen verhouding tussen goederen en tijd in onze consumptieactiviteiten terugdringt met ongeveer 30% en bijgevolg een rem kan zetten op het jachtige levensritme. Een systeem van basisinkomen biedt immers de mogelijkheid de prijs van de tijd naar beneden te brengen, zonder het inkomen aan te tasten. Het individu is in de mogelijkheid precies hetzelfde inkomen te behouden, er wordt hem enkel de kans geboden zijn leven anders in te richten.

d. Basisinkomen en Welvaart

Bij het aanschouwen van deze grote verschuivingen in arbeid en consumptie, rijst meteen de vraag naar het effect van een en ander op de productie en de welvaart. Indien de meest productieve routine jobs niet langer gewenst zijn, en iedereen zijn arbeidsactiviteit verlegt naar boeiënder werk, dat minder productief is, dan heeft dit uiteraard consequenties voor het BNP, dat nog steeds de meest gehanteerde welvaartsindicator is. Een blik op figuur 4 leert inderdaad dat een basisinkomen, met al de reacties van de consument/werknemer, een aanzienlijke reductie van zijn inkomen tot gevolg heeft.

FIGUUR 4.

Nu is iedereen het er ongeveer over eens dat het BNP of het Nationaal Inkomen een zeer gebrekkige waarmedemeter is van de welvaart. De voornaamste tekortkoming van de Nationale Boekhouding als welvaartsindicator ligt in de verwaarlozing van de gerealiseerde productie via informele werkzaamheden en in de waardering van de vrije tijd. Indien bijgevolg naar een betrouwbaarder indicator van de Welvaart wordt gestreefd, dient ook met de productie van de informele sector rekening te worden gehouden. De simulatie met het aangepaste model laat op een eenvoudige wijze toe deze informele productie en het schaduwinkomen, dat ermee verdiend wordt, te betrekken in de berekening van een aangepaste welvaartsindicator. Uit figuur 4 kan worden afgelezen dat deze Welvaart terugloopt, maar aanzienlijk minder sterk dan de officiëel gemeten productie of het BNP. Dit grote verschil is uiteraard te wijten aan de forse toename van de informele werkzaamheden ten gevolge van een basisinkomen. Niettemin blijft deze daling in de Welvaart groot,

en lijkt een basisinkomen dus ongewenst. Vooraleer zich hierover uit te spreken, moet eerst gepeild worden naar de mate waarin de materiële welvaart, verworven via betaalde arbeid of informeel werk, tegemoet komt aan het zgn. "welzijn" van het betrokken individu. Niettegenstaande dit een moeilijk definiëerbaar en meetbaar begrip is, dat door economen niet graag wordt gehanteerd, biedt de economische wetenschap hier nochtans zelf een uitweg. In de economische theorie wordt steeds verondersteld dat de consument die keuzes maakt tussen de diverse producten, en tussen arbeid en vrije tijd, die hem de hoogste bevrediging opleveren. Deze hypothese is ook in het simulatiemodel gemaakt, zodat het voor de hand ligt dit bereikte nutsniveau, na invoering van een basisinkomen, als indicator van de kwaliteit van het leven te hanteren. Het verloop van deze welzijnsindicator in figuur 4 duidt aan dat, dank zij de aangepaste levensstijl, op gang gebracht door een basisinkomen, de kwaliteit van het leven op peil blijft.

e. Conclusie

De studie van de effecten van een basisinkomen op het werk- en consumptiegedrag van de bevolking toont aan dat een basisinkomen een herverdeling tussen marktarbeid en informele arbeid op gang brengt, evenals een verschuiving van de frustrerende routine job naar de boeiender baan, ook al wordt deze laatste minder betaald. Dit verlaten van de puur productivistische paden uit zich eveneens in het consumptiepatroon van de bevolking, dat t.g.v. een basisinkomen minder jachtig en materialistisch wordt. Een evenwichtiger verdeling van de werkactiviteit gekoppeld aan een relaxer levensritme dragen bij tot een verbetering van de kwaliteit van het leven, ook al verlaagt deze andere levenswijze de welvaart, gemeten in kwantiteiten van consumptiegoederen.

3. OVERZICHT VAN DE EMPIRISCHE STUDIES

Alvorens in te gaan op de empirische resultaten, en voor een goed begrip van het gepresenteerd cijfermateriaal, dient vooraf een en ander verduidelijkt m.b.t. de invloed van een uitkeringssysteem op het aanbod van arbeid.

Op basis van het neo-klassieke arbeidsaanbodmodel kunnen we vaststellen dat het aantal gewenste arbeidsuren afhankelijk is van de hoogte van de loonvoet, de hoogte van het niet-arbeidsinkomen en een aantal factoren zoals kinderen ten laste, opleidingsniveau, werkervaring enz... Onder niet-arbeidsinkomen verstaan we dan alle inkomens, die niet via het verrichten van arbeid verworven zijn. Deze factoren beïnvloeden uiteraard op verschillende wijze de gewenste arbeidstijd. De verandering van de arbeidstijd ten gevolge van een verandering in de loonvoet wordt weergegeven door het looneffect terwijl de verandering van de arbeidstijd ten gevolge van een verandering in het niet-arbeidsinkomen wordt weergegeven door het inkomenseffect.

Het looneffect is in de meeste gevallen positief, d.w.z. dat bij een hogere uurloon gekozen wordt voor arbeidsparticipatie of een langere arbeidsduur.

Het inkomenseffect is negatief; bij een verhoging van het niet-arbeidsinkomen wenst men minder lang te werken of wordt afgezien van verder participeren op de arbeidsmarkt.

Een uitkeringssysteem als een basisinkomen of een negatieve inkomensbelasting is in de meeste gevallen samengesteld uit een gewaarborgd inkomen en een belastings- of reductievoet. Deze uitkering betekent een verhoging van het niet-looninkomen, en deze is gekoppeld aan een verhoogde belastingsdruk op het arbeidsinkomen, die de netto-loonvoet verlaagt. Het effect op het arbeidsaanbod is bijgevolg het resultaat van twee effecten; een inkomenseffect en een looneffect. Beide effecten werken hier evenwel in de richting van een verminderde arbeidsprestatie.

Theoretisch kan dus worden aangetoond dat een systeem van basisinkomen een negatief effect op het arbeidsaanbod uitoefent. De grootte van dit effect wordt bepaald door de empirische schattingen van loon- en inkomenseffecten.

In de volgende paragrafen bespreken we de voornaamste resultaten van het empirisch onderzoek, dat terzake in de internationale literatuur is terug te vinden. Heelwat aandacht gaat hierbij uit naar de groots opgezette experimenten die in de Verenigde Staten werden uitgevoerd met systemen van negatieve inkomensbelasting.

1. Het niet-experimenteel onderzoek werkt op basis van operationele arbeidsaanbodmodellen, waarin de relaties worden gelegd tussen de belangrijkste sociaal-economische factoren die het arbeidsaanbod bepalen. De onbekende parameters in deze modellen worden geschat met behulp van gepubliceerde of via enquêtes verzamelde gegevens. Bij deze parameters behoren ook de genoemde inkomens- en looneffecten.

In de meeste studies vindt men de resultaten van loon- en inkomenseffecten uitgedrukt in elasticiteiten. Elasticiteiten drukken eenvoudig de procentuele verandering uit in de aangeboden arbeidstijd ten gevolge van een toename van loonvoet of niet-looninkomen met 1 %. Een loonelasticiteit van 0,4 bvb. betekent dat de gewenste arbeidstijd met 4 % zou toenemen als de loonvoet met 10 % zou stijgen. Een inkomenselasticiteit van -0,2 geeft aan dat de gewenste arbeidstijd zou afnemen met 2 % als het niet-looninkomen met 10 % zou stijgen.

In tabel 1 worden de marges gegeven, waarbinnen de voornaamste schattingsresultaten van loon- en inkomenselasticiteiten m.b.t. het arbeidsaanbod zich bevinden.

TABEL 1: Loon- en inkomenselasticiteiten
eerste generatie aanbodmodellen

	MAN	VROUW
loonelast.	0,000 tot -0,400	0,100 tot 0,900
inkomenselast.	0,000 tot -0,160	-0,100 tot -0,200

Bron: Mark Killingsworth: "a survey of labor supply models", in Ehrenberg (1981). "Research in labour economics", vol.4, p.37

Bovenstaande tabel maakt onmiddellijk duidelijk dat, hoewel de marges breed zijn, de respons op loon- en inkomensverschuivingen gemiddeld veel meer uitgesproken is bij de vrouw, als secundaire inkomenstrekker in een gezin, dan bij de man. De zgn. "tweede generatie" aanbodmodellen bevestigen deze algemene tendens. Een opvallende vaststelling hierbij is dat er een duidelijk verband blijkt te bestaan tussen de grootte van de looneffecten bij vrouwen en de gemiddelde participatiegraad. Hoe hoger de participatiegraad van de vrouw, hoe kleiner de loonelasticiteit en hoe dichter de elasticiteiten bij mannen en vrouwen mekaar benaderen. Vandaar dus ook de concentratie van aandacht op het arbeidsaanbod van de vrouw bij de studie van het impact van zgn. tax-transfer systemen.

De loonelasticiteit van de man lijkt in vele gevallen niet significant van nul te verschillen, en zelfs meer naar het negatieve over te hellen, hetgeen in de richting van een

terugbuigende aanbodscurve wijst. D.w.z. dat de man, die reeds actief is op de arbeidsmarkt, bij een hoger loon opteert voor meer vrije tijd en zijn arbeidstijd liever gereduceerd ziet.

Gebruikmakend van de geschatte elasticiteiten van het niet-experimenteel onderzoek hebben R. Moffitt and K. Kehrer (1981) een berekening gemaakt van de reductie in arbeidstijd ten gevolge van een negatieve inkomensbelasting, waarbij de gegarandeerde uitkering op het niveau van de armoedegrens werd gelegd en een proportionele belastingsvoet van 50 % werd aangehouden. Voor de man lag de vermindering van arbeidstijd tussen 0 en 22 percent en voor de vrouw tussen 11 en 85 percent.

Deze berekeningen maken duidelijk dat de ruime marges bij loon- en inkomenselasticiteiten niet erg relevante resultaten opleveren m.b.t. het impact van uitkeringssystemen, en dus ook weinig houvast bieden voor het afleiden van de effecten van een basisinkomen.

Om deze en andere redenen heeft men in de Verenigde Staten zijn toevlucht gezocht bij het experimenteel onderzoek.

2. In het experimenteel onderzoek in de V.S. werd het arbeidsaanbodgedrag van welbepaalde doelgroepen onderzocht. Deze doelgroepen in een bepaalde regio werden opgesplitst in een 'experiment groep' die gedurende een voldoende lange periode van een systeem van negatieve inkomensbelasting kon genieten, en in een 'controle groep' die aan het bestaande uitkeringssysteem bleef onderworpen. Gedurende deze periode werd dan nagegaan welke gedragswijzigingen bij de experiment groep inzake arbeidsaanbod konden worden geobserveerd in vergelijking met de controlegroep. Een systeem van negatieve inkomensbelasting vertoont een grote formele analogie met een systeem van basisinkomen, hoewel er niet onbelangrijke verschilpunten blijven bestaan, vooral inzake het moment van uitkering en de mate van stigmatisering.

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de resultaten van deze experimenten, opgesplitst naar de staten of regio's, waar deze experimenten hebben plaats gevonden. Het langste, meest recente en meest grondig aangepakte experiment is ongetwijfeld het Seattle-Denver Experiment.

Uit de resultaten blijkt onmiddellijk dat de schommelingsmarges van de loon- en inkomenselasticiteiten minder groot zijn dan bij de niet-experimentele schattingen in tabel 1. Anderzijds, en dit is in overeenstemming met de conclusies van het niet-experimenteel onderzoek, zijn de elasticiteiten bij de vrouw duidelijk groter dan voor de man.

TABEL 2. Elasticiteiten, experimenteel onderzoek

	MAN		VROUW	
	loon	Inkomen	loon	Inkomen
New Jersey 1968-72	-0,06 0,14	0,02 tot 0,10 -0,02		
Gary 1971-74	-0,01	-0,05	0,16	0,07
Seattle- Denver 1971-78	0,02 0,06 -0,19 0,02	-0,13 -0,08 -0,15 -0,08	0,00 0,13 0,09 0,12	-0,95 -0,61 -0,12 -0,07

Bron: Mark Killingsworth (1983). "Labour supply", Cambridge University press, p.398-399

Tabel 3. geeft de overeenkomstige procentuele daling van de arbeidstijd weer van de experiment groep ten opzichte van de arbeidstijd van de controle groep. De effecten van de negatieve inkomensbelasting op het arbeidsaanbod leiden tot eensluidende conclusies: in alle experimenten wordt de grootste reductie van de arbeidsinspanning waargenomen bij vrouwelijke arbeidskrachten. De vermindering varieert daarbij tussen 4 en 30 percent. De meer betrouwbare resultaten van Seattle-Denver leveren een gemiddelde reductie op van +/- 15 % in arbeidsaanbod bij de vrouwelijke secundaire inkomensstrekkers. Bij de mannen bedraagt de reductie slechts om en bij de 5 % ; hier liggen de cijfers bij alle experimenten dicht bij elkaar.

Tabel 3: Procentuele Arbeidstijdreductie

	MAN	VROUW
New Jersey	5,6 %	30,6 %
Gary	4,7 %	3,7 %
Seattle-Denver	5,3 %	14,6 %

Bron: M. Killingsworth, op.cit., p.404

4. BASISINKOMEN EN ARBEIDSAANBOD VAN DE GEHUWDE VROUW

een empirische studie voor de Antwerpse regio

In België werd in 1987, in opdracht van het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling, de introductie van een basisinkomen onderzocht door P.M. Boulanger². In deze studie is, voor zover ons bekend, de eerste en enige poging ondernomen om het effect van een basisinkomen op het arbeidsaanbod in België te schatten. Boulanger vertrekt, voor het jaar 1981, van een gewaarborgd inkomen van 140000 frank per jaar en een belastingvoet van 55 % . De conclusie van de studie luidt dat dit basisinkomen een globale reductie van de gewenste arbeidstijd teweeg brengt van 12 % . Het arbeidsaanbod van de vrouw reageert, zoals verwacht, sterker dan dat van de man. Het bedraagt resp. 20 à 25 % en 7 à 8 % .

De loon- en inkomenselasticiteiten, in dit model gehanteerd, steunen echter niet op resultaten van een empirisch onderzoek voor België, maar wel op schattingen van arbeidsaanbodmodellen in andere landen. Zoals in de vorige paragraaf aangetoond, liggen deze schattingsresultaten nogal uiteen, en is de keuze van de geldende parameters voor België eerder arbitrair.

Het leek ons daarom nuttig, specifiek voor de Belgische populatie, een empirisch onderzoek op te zetten om te peilen naar de arbeidsaanbodeffecten van een basisinkomen. Omdat uit al de studies overduidelijk blijkt dat deze effecten bij de vrouw, als secundaire inkomenstrekker in een gezin, aanzienlijk sterker zijn dan bij de man, wordt de aandacht in onze studie toegespitst op de situatie van de gehuwde vrouw, m.b. in de Antwerpse regio. In de mate dat in deze regio anders wordt gereageerd dan elders in het land, hetgeen zeker niet wordt uitgesloten, zijn de resultaten ook enkel op deze regio van toepassing.

a. Het Arbeidsaanbod van de Gehuwde Vrouw in de Antwerpse Regio

In de lente van 1987 werden via een postenquête 1000 gezinnen uit het kiesarrondissement Antwerpen ondervraagd.

² BOULANGER, P.M. (1986). "Etude prospective des couts et des effets sur le marché du travail de l'allocation universelle", ADRASS, 102 p.

De personen die aan het onderzoek hebben deelgenomen werden a-select getrokken uit de kiezerslijsten van 1986. Daarbij kwamen zowel het stedelijke- als het landelijke gebied binnen het arrondissement Antwerpen in evenredige mate aan bod. Personen boven de 65 jaar werden, rekening gehouden met hun arbeidsmarktpositie in de enquête niet opgenomen. Uiteindelijk werden 310 gezinnen, waarvan de formulieren behoorlijk waren ingevuld, in aanmerking genomen.

In tabel 4 worden een aantal data omtrent de gehuwde vrouwen, actief op de arbeidsmarkt, gegeven.

TABEL 4. Actieve vrouwen: gemiddelde steekproefwaarden.

Leeftijd	34.7 jaar
Aantal gepresteerde arbeidsuren	30.4 u/week
Aantal gewenste arbeidsuren	28.0 u/week
Netto-loonvoet	232.5 BF/uur
Netto niet-arbeidsinkomen v/d vrouw	43318.0 fr/maand
Netto gezinsinkomen	71688.0 BF/maand

De specificatie van het aanbodmodel, waarin loon- en inkomenselasticiteiten worden geschat, is van het zgn. Malechauvinist type. Dit betekent dat is verondersteld dat de gewenste arbeidstijd van de vrouw beïnvloed wordt door het arbeidsinkomen van de man als ware het een niet-arbeidsinkomen.

De vrouwen, die niet participeren op de arbeidsmarkt, worden niet in de schattingsfunctie opgenomen, omdat hun loon en arbeidsduur niet gekend zijn. Hierdoor kunnen ernstige vertekeningen in de schattingsresultaten optreden. Om die reden is de aanbodvergelijking geschat met een eenvoudige Tobit-variante, waardoor de zgn. selectiviteitsvertekening in de schattingen wordt verkleind. Tabel 5 geeft de schattingsresultaten van deze aanbodsfunctie; naast niet-arbeidsinkomen en loonvoet is tegelijk rekening gehouden met andere belangrijk geachte factoren, die van invloed zijn op het gewenste arbeidsaanbod van de vrouw.

TABEL 5. Schattingsresultaten voor het Arbeidsaanbod

Te verklaren variabele: gewenste arbeidstijd van de gehuwde vrouw
(gelogaritmeerd)

constante term	6.270
loonvoet van de vrouw (log)	0,229
niet-arbeidsinkomen van de vrouw (log)	-0,394
leeftijd van de vrouw	-0,013
arbeidster/bediende (dummy 0/1)	0,254
aantal kinderen	-0,088
aantal arbeidsuren van de man	0,006

R² = 0,38

Aantal observaties: 109

Alle parameters significant (5% niveau)

De loonelasticiteit vertoont een positieve waarde van 0,229 en de inkomenselasticiteit een negatieve waarde van -0,394. Het aantal gewenste arbeidsuren wordt dus positief door de hoogte van de loonvoet beïnvloed en negatief door de hoogte het niet-arbeidsinkomen. Een verhoging van het inkomen van de man met bvb. 10 % verlaagt de gewenste arbeidstijd van de vrouw met bijna 4 % . Een verhoging van haar eigen loon met 10 % doet haar arbeidsaanbod met 2.3 % toenemen.

In de tabel wordt eveneens de weerslag van de beroepscategorie, waartoe de vrouw behoort, op de gewenste arbeidstijd gegeven. Een wijziging van statuut van arbeidster naar bediende blijkt een positieve invloed op het arbeidsaanbod uit te oefenen.

Ook de leeftijd van de vrouw, evenals het aantal kinderen in het gezin hebben de verwachte negatieve effecten op de gewenste arbeidstijd.

Moeilijker interpreteerbaar lijkt ons de positieve invloed, die het aantal gepresteerde arbeidsuren van de man uitoefent op het gewenst aantal arbeidsuren van de vrouw. Deze parameter was evenwel slechts nipt significant van nul verschillend.

b. Basisinkomen en Arbeidsaanbod van de Gehuwde Vrouw

Aan de hand van de geschatte parameters kan nu de reductie van het arbeidsaanbod t.g.v. de invoering van een basisinkomen, worden berekend.

In de enquête is uitgegaan van een individueel en belastingsvrij basisinkomen van 15 000 Bf per maand, aan iedere man en vrouw in het gezin toegekend. Het bedrag van dit basisinkomen is geïnspireerd aan het gewaarborgd bestaansminimum voor een alleenstaande, dat in de huidige bijstandsregeling is gekoppeld aan een controle van de bestaansmiddelen en de arbeidsbereidheid. Een basisinkomen is echter een universeel recht, zoals de bestaande burgerrechten, en wordt aan iedereen, onvoorwaardelijk, uitgekeerd, ongeacht de hoogte van het inkomen of de arbeidsbereidheid.

De financiering van dit basisinkomen geschiedt via een verhoging van de bestaande personenbelasting of de directe belasting op het totale inkomen, incl. de sociale zekerheidsuitkeringen. De belastingsverhoging is proportioneel met de hoogte van het huidig beschikbaar- of netto inkomen van het gezin. Een belangrijke factor hierbij is de hoogte van die bijkomende belastingsdruk. Een mogelijk uitgangspunt is dat, na de introductie van een basisinkomen gekoppeld aan de verhoogde belastingsdruk, en bij ongewijzigde arbeidsprestaties, het gemiddelde gezin in de steekproef over precies hetzelfde netto inkomen zou beschikken als voorheen. (Dit impliceert een inkomensherverdeling ten voordele van de lage inkomensstrekkers). Deze berekeningswijze resulteert in een proportionele belastingdruk van +/- 42 % op het oorspronkelijk netto inkomen.

Welke zijn de gevolgen van dit systeem van basisinkomen voor het arbeidsbereidheid van de gehuwde vrouw ?

1. Het netto niet-looninkomen van de vrouw, in een twee ouder gezin, gaat de hoogte in met een bedrag gelijk aan 30 000 Bf per maand, verminderd met de verhoogde belastingen op het bestaande niet-looninkomen van de vrouw. Er weze herinnerd aan de hypothese dat het looninkomen van de man vervat is in het niet-looninkomen van de vrouw.

Voor het gemiddelde gezin in de steekproef resulteerde dit in een toename van het niet-looninkomen van de vrouw met 27 % .

2. De netto loonvoet van de vrouw daalt gemiddeld met 42 % , vermits ook op dit looninkomen de verhoogde belasting wordt geheven. Vermits de bestaande fiskale en parafiskale druk op het inkomen reeds 38 % bedraagt voor het gemiddelde gezin in de steekproef, loopt de totale belastingsdruk op tot 64 % .

De geschatte inkomens- en loonelasticiteiten in het aanbodmodel laten ons toe de gemiddelde reductie in arbeidsaanbod t.g.v. van deze verschuivingen te berekenen.

De gewenste arbeidstijd van de gehuwde vrouw in de Antwerpse regio zou met gemiddeld 20 % verkorten bij een individueel basisinkomen van 15 000 Bf per maand en een bijkomende propor-

tionele belastingsvoet van 42 % . Concreet betekent dit dat de gewenste werktijd van gemiddeld 28 uur per week zou terug worden gebracht tot 22,5 uur per week.

Het is evenwel in het geheel niet duidelijk welke verhoging van de belastingsdruk nodig is om dit basisinkomen te financieren. Om de preciese kost van het systeem te berekenen, is een goede kennis noodzakelijk van alle dynamische effecten, die een basisinkomen op de economie genereert. Daarom is in tabel 6 de gewenste reductie in het arbeidsaanbod berekend, rekening houdend met verschillende bijkomende belastingspercentages. Tegelijk is hierbij de totale reductie opgesplitst in de gewenste werktijdverkorting, die het gevolg is van de netto loondaling enerzijds, en deze te wijten aan het toegenomen niet-arbeidsinkomen van de vrouw anderzijds.

TABEL 6: Procentuele vermindering van het arbeidsaanbod

Bijkomende belasting	Reductie arbeidstijd	Looneffect	Inkomenseffect
0	27,3	-	27,3
10	25,6	2,3	23,3
20	24,0	4,6	19,4
30	22,4	6,9	15,5
40	20,6	9,1	11,5

Naarmate de belastingsdruk toeneemt, blijkt het ontmoedigings-effect op de arbeidsbereidheid af te nemen, m.a.w. de arbeidsbereidheid van de vrouw neemt toe, naarmate de belastingsdruk stijgt. Zonder bijkomende belastingsdruk bedraagt de gewenste vermindering in arbeidstijd meer dan 27 % . Bij een verhoging van de belastingen treedt het ontmoedigingseffect van de netto loondaling in werking, maar zwakt het ontmoedigingseffect van de hoogte van het netto niet-looninkomen af, omdat ook dit niet-looninkomen wordt belast. Een en ander heeft mede te maken met het feit dat het inkomenseffect bij de gehuwde vrouw meestal sterker is dan het looneffect.

De robustheid van de resultaten van dit aanbodmodel kan enigszins worden nagegaan aan de hand van de directe vraagstelling in de enquête naar de gewenste arbeidstijdverkorting bij de gehuwde vrouw, wanneer beide echtgenoten een onvoorwaardelijk individueel basisinkomen van 15 000 Bf per maand zouden ontvan-

gen, zonder enige wijziging in belastingen of sociale zekerheidsbijdragen en -uitkeringen.

De antwoorden op deze vraag leverden een gemiddelde arbeidstijdreductie op van 7,5 uur per week of 27,1 % t.o.v. de gewenste arbeidsduur zonder basisinkomen.

Dit resultaat ligt verrassend dicht in de buurt van het geschatte resultaat op basis van het aanbodmodel, nl. 27,3 % zoals in tabel 6 is te lezen.

Wat de gehuwde vrouw in werkelijkheid doet, afhankelijk van haar sociaal-economische situatie, komt bijgevolg sterk overeen met hetgeen zij zegt te zullen doen, indien aan deze sociaal-economische situatie iets zou veranderen.

c. Conclusie

De resultaten van dit empirisch onderzoek naar de invloed van een basisinkomen op het arbeidsaanbod van de gehuwde vrouw in de Antwerpse regio kunnen o.i. bevredigend worden genoemd.

Het arbeidsmarktgedrag van deze groep van de Belgische bevolking blijkt niet sterk af te wijken van dat van de collega's in andere Westerse landen. Dit betekent dat ook de gehuwde vrouw in het Antwerpse een betekenisvolle reductie in haar arbeidstijd overweegt, indien een basisinkomen zou worden ingevoerd.

Of deze aanbotsreductie nu een probleem stelt voor de economie, of bijdraagt tot de oplossing van bestaande problemen, is een heel andere vraag.

APPENDIX : specificatie van het aangepaste model

$$\begin{aligned} \text{Max. } U &= A_b^{\beta_1} A_K^{\beta_2} A_1^{1-\beta_1-\beta_2} && \text{nutsfunctie over} \\ & && \text{activiteiten} \\ \text{sub. } A_1 &= Q_1^\alpha L^{1-\alpha} && > \\ A_K &= Q_2^\Gamma K^{1-\Gamma} && > \\ A_b &= B && > \text{ huishoudtech.} \\ A_h &= H && > \\ (1-\alpha)Q_1/\alpha L &= W/P_1 && > \text{ kostenmin.} \\ (1-\Gamma)Q_2/\Gamma K &= (W-V)/P_2 && \text{ condities} \\ P_1 \cdot Q_1 + P_2 \cdot Q_2 &= W \cdot H + V \cdot K + (\epsilon \cdot W) \cdot B + Y && \text{ inkomensrestr.} \\ H + B + K + L &= T && \text{ tijdsrestrictie} \end{aligned}$$

De gereduceerde vorm van dit model, na afleiding van de eerste orde voorwaarden voor een maximum en oplossing naar de endogene variabelen B, K, en L ziet er uit als volgt:

$$\begin{aligned} L &= (1-\beta_1-\beta_2)(1-\alpha) * (T+Y/W) \\ K &= \beta_2 \cdot W(1-\Gamma)/(W-V) * (T+Y/W) \\ B &= (\beta_1/(1-\epsilon)) * (T+Y/W) \end{aligned}$$

De introductie van een basisinkomen bestaat uit een uitkering G en een additionele belastingsvoet t, zodat:

- het niet-looninkomen van Y stijgt naar $G+(1-t)Y$
- de loonvoet daalt van W naar $(1-t)W$

Omdat het systeem verondersteld wordt zichzelf te financieren,

moet voor de belastingsvoet gelden dat:

$$t = G / (W.H + \epsilon W.B + Y)$$

Op deze manier ontstaat een niet-lineair simultaan model, waarmee de effecten van een basisinkomen kunnen worden gesimuleerd.

$$L = (1 - \beta_1 - \beta_2)(1 - \alpha) * (T + (G + (1 - t)Y) / (1 - t)W)$$

$$K = \beta_2(1 - t)W(1 - \Gamma) / ((1 - t)W - V) * (T + (G + (1 - t)Y) / (1 - t)W)$$

$$B = \beta_1 / (1 - \epsilon) * (T + (G + (1 - t)Y) / (1 - t)W)$$

$$t = G / (Y + W.T - W.L - W.K - (1 - \epsilon)W.B)$$

De à priori parameterwaarden, die bij de simulatie zijn gebruikt, zijn weergegeven in onderstaande tabel.

parameterwaarden

β_1	0,01
β_2	0,20
α	0,25
Γ	0,30
ϵ	0,75

$$V = 0,25.W$$

LIJST VAN GEBRUIKTE SYMBOLEN

U.....	TOTAAL NUT
A ₁	CONSUMPTIEACTIVITEIT
A _k	INFORMELE WERKACTIVITEIT
A _b	BOEIENDE ARBEIDSACTIVITEIT
A _h	ROUTINE ARBEIDSACTIVITEIT
Q ₁	CONSUMPTIEGOEDEREN
Q ₂	HUISHOUDELIJKE KAPITAALGOEDEREN
L.....	CONSUMPTIETIJD
K.....	TIJD BESTEED AAN INFORMEEL WERK
B.....	TIJD BESTEED AAN BOEIENDE MARKTARBEID
H.....	TIJD BESTEED AAN ROUTINE MARKTARBEID
T.....	TOTALE BESCHIKBARE TIJD
P ₁	PRIJS VAN CONSUMPTIEGOEDEREN
P ₂	PRIJS VAN HUISHOUDELIJKE KAPITAALGOEDEREN
W.....	LOONVOET VOOR ROUTINE MARKTARBEID
V.....	SCHADUWLOON VOOR INFORMEEL WERK
Y.....	NIET-LOONINKOMEN, excl. basisinkomen
G.....	BASISINKOMEN
t.....	ADDITIONELE GEMIDDELDE BELASTINGSVOET